



# ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓINTÉZET

## ELEMZÉSEK – 2007/4

1581 Budapest Pf. 15 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

### ***A pakisztáni politikai helyzetről***

***Pakisztán az utóbbi időben az egyik legnagyobb nemzetközi figyelemben részesült ázsiai ország. E tény nem kizárólag a birtokában lévő nukleáris arzenál indokolja, hanem az a – napjainkban igen nagyra értékelt – stratégiai szerep is, amelyet Pakisztán a Közép-Ázsiával kapcsolatos amerikai politika támogatásával erősített meg. Az Egyesült Államok és Iszlámábád hatékony együttműködését az elemzők általában a sikeres afganisztáni rendezés egyik alapvető feltételeként határozzák meg. Ugyanakkor a pakisztáni állam eszmei alapjai és a kormányzat jelenlegi diktatórikus berendezkedése igencsak távol áll az USA által favorizált struktúráktól. E problémának sajátos árnyalatot kölcsönöz, hogy az ország belpolitikai stabilitása igen gyenge. Napjainkban erősen inogni látszik a nyolc éve kormányzó Pervez Musarraf tábornok hatalma. Csakhogy a demokratikus átalakulás távlatilag a radikális iszlamista törekvések további erősödésének veszélyét is felveti. A pakisztáni politikai küzdelmek tétje nem csupán a dél-ázsiai áram irányítása, végkimenetele meghatározhatja Afganisztán és a térségbeli nyugati törekvések perspektíváit is.***

#### ***I. Pervez Musarraf és a katonai diktatúra Pakisztánban***

Az 1999 óta az ország élén álló Pervez Musarraf vezérkari főnök valójában már a negyedik katonai diktátor Pakisztán történetében. Az ország 1947. augusztusi függetlenné válása óta eltelt hatvan év a demokratikus és autoriter kormányzatok váltógazdálkodásának jegyében telt el, bár az ország formálisan végig köztársaság maradt. Az alkotmányos rend instabilitását a társadalomban meglévő etnikai, vallási és szociális törésvonalak okozták (és okozzák mind a mai napig). E közegeben két alapvető intézmény emelkedett ki, mint a közösség két meghatározó szervező ereje: a hadsereg és a muszlim klérus. Ezek mindmáig olyan erőtenyező, melyek alapjaiban befolyásolhatják a dél-ázsiai ország belpolitikai erőviszonyait. A jelenlegi elnök hatalomra kerülésének is ez az egyik legfőbb tanulsága.

Musarraf a kargili háborút<sup>1</sup> követően került az ország élére. Mikor 1999 tavaszán kirobbant a konfliktus India és Pakisztán között a kasmíri térségben,<sup>2</sup> a pakisztáni katonai elit úgy érezte, hogy elérkezett az alkalom, hogy győzelmet arasson a meglepett indiai csapatok felett. Navaz Sarif akkori miniszterelnök azonban politikai engedményekre kényszerült, és nyári amerikai látogatása során ígéretet tett a csapatainak visszavonására. A tábornoki kar, melynek élén ekkor már Musarraf állt, árulásként, a kedvező esély eladásaként értékelte a kormányfő lépését. A hadvezetés amúgy is gyakorta hangoztatott nyilvánosan a kormány álláspontjával nem megegyező véleményt, minek következtében a miniszterelnök elhatározta az egyre önállóbbá váló vezérkari főnök eltávolítását. Musarrafot egy külföldi látogatásáról hazatérve, diszkrét körülmények között, 1999 októberében próbálta meneszteni. A hadvezetés azonban értesült a kormányfő tervéről, és kiállt a tábornok mellett, aki e támogatással a háta mögött távozásra bírta a legitím, törvényesen megválasztott miniszterelnököt, és maga állt az ország élére.<sup>3</sup> Eleinte mint a végrehajtó hatalom feje tevékenykedett, gyakorlatilag szinte korlátlan hatáskörrel, majd törvényesítve hatalmát 2001. június 20-tól Pakisztán elnöki székébe ült.

Hivatalos életrajza<sup>4</sup> szerint a tábornok-elnök példás katonai pályát futott be. A Pakisztáni Katonai Akadémiára 1961-ben, 18 éves korában jelentkezett. Az 1965-ben kirobbant indo-pakisztáni háborúban mint hadnagy teljesített szolgálatot. 1991. január 15-én vezérőrnagy, 1995. október 21-én altábornagy csillagot kapott. 1997. október 7-től a hadsereg szárazföldi erőinek vezérkari főnöke, 1999. április 9-től a pakisztáni Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke lett, amely a katonai karrier csúcsát jelentette.

<sup>1</sup> Az 1999-es kasmíri harcok fő hadműveleti zónája Kargil városka környéke volt. Emiatt nevezik a történeteket kargili háborúnak vagy kargili incidensnek.

<sup>2</sup> A muszlim többségű, de erőteljes hindu-indiai történelmi kötődésekkel rendelkező Kasmír hovatartozása a függetlenné válásuk óta éles vita tárgya India és Pakisztán között.

<sup>3</sup> Minderről ld.: Csicsmann László: Nukleáris Fegyverkezés Dél-Ázsiában, Az indo-pakisztáni konfliktus az ezredfordulón, In: *Kül-Világ, A nemzetközi kapcsolatok folyóirata*, 2004/2. szám, 1.-26. o., <http://www.freeweb.hu/kul-vilag/2004/02/csicsmann.pdf>, Letöltve: 2007. 11. 19.

<sup>4</sup> Official Biography, Pervez Musharraf, President of the Islamic Republic of Pakistan, <http://www.presidentofpakistan.gov.pk/Biography.aspx>, Letöltve: 2007. 11. 19.

Uralmának kezdetén Musarraf kiegyezett a katonai elittel és az iszlám klérussal is.<sup>5</sup> E megállapodás lehetővé tette a pakisztáni belpolitikai viszonyok egyensúlyba hozatalát, és stabilizálta a tábornok kormányzatát, miután megteremtette annak társadalmi bázisát.

## **II. A szeptember 11-i fordulat**

A vezérkari főnök hatalomátvételét a világ legnagyobb része a maga idejében annak látta, ami volt: közönséges katonai puccsnak, melyhez hasonlóra számtalan példát hoz az emberiség modern kori történelme. Bár az államcsíny felháborító módon összezúzta Pakisztán demokratikus fejlődését, a nemzetközi közösség látszólag kész volt beletörödni a történetekbe. Az új hatalom biztosította az ország területi integritását és nemzetközi szerepvállalásait, a régiót sem fenyegette a destabilizálódás miatta, ezért nem volt ok a szélsőséges reakciókra. Bár a dél-ázsiai ország ellen bevezetésre kerültek bizonyos szankciók, a nagyhatalmakat láthatóan nemigen érdekelte az iszlámábádi kormányzat jellege. Pakisztán történetének egy időszakában már volt az Egyesült Államok kiemelt partnere, az 1955. február 25-én létrejött Bagdadi Paktum (később CENTO) tagállamaként. A bipoláris korszak amerikai bekerítési stratégiájának részeként alapított katonai szervezet évtizedekig szövetségi státuszt és elismertséget biztosított a dél-ázsiai országnak. A hidegháború végével és a Szovjetunió afganisztáni kalandjának lezárultával azonban az ország fokozatosan elárterjedett a washingtoni kormányzat szemében. Szövetségi státusza megszűnt, és Amerika egyre inkább a szinte minden tekintetben jelentősebb Indiát kezdte preferálni. A változást ezen a téren a 2001. szeptember 11-i terrortámadásorozat hozta el. Bár India továbbra is fontos partner maradt, az afganisztáni tálib rezsimmel szembeni fellépés előkészítése során az amerikai diplomácia látványosan törekedni kezdett Pakisztán együttműködésének biztosítására.<sup>6</sup> Az USA számára ennek geostratégiai okai nyilvánvalóak voltak, de Musarraf fogadókészsége sem hiányzott. A nyugati közeledés ugyanis pótolhatatlan lehetőséget csillantott fel számára.

Pakisztán alapvetően szegény, külföldi gazdasági támogatásra szoruló ország. Noha az atomtírok birtoklása elvben nagyhatalmi státuszt kölcsönöz neki,<sup>7</sup> az ennek megfelelő katonai potenciál fenntartása óriási mértékben megterheli azt a nemzetgazdaságot, melynek GDP-jében még 2006-ban is 20,5%-kal képviseltette magát az agrárszektor.<sup>8</sup> Az elnök joggal remélhette a barátságosabbá váló amerikai magatartástól, hogy az hozzájárul rendszerének megerősítéséhez, és befogadóbbá teszi a nyugati piacokat a pakisztáni exportot képviselő mezőgazdasági és könnyűipari termékek irányában. A dologban ugyanakkor bizonyos kockázat is rejtett. A pakisztáni társadalom nagy többsége máig idegenkedve szemléli az Egyesült Államok politikáját, melyet a nyugati agresszivitás és az iszlámellenesség fogalmaival jellemez. Az országban az iszlám pozíciói a szélsőséges csoportok tevékenysége nélkül is igen erősek, így a vallási felhangú politikai érveket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Mindent egybevetve az a szövetség, mely Pervez Musarraf külső legitimitációját erősítheti, belső elismertségének akár helyrehozhatatlan károkat is okozhat. Napjaink pakisztáni fejleményei jelentős részben visszavezethetők e dilemmára.

A közeledés az Egyesült Államok számára sem volt könnyű lépés. A dél-ázsiai ország sokáig egy potenciális „működésképtelen államnak” tűnt, mely útjában áll az USA non-proliférációs törekvéseinek. Emellett az ország belső ellentéteitől szétzilálva a szélsőséges iszlám mozgalmak kísérleti terepévé válhatott volna, akik egy, a tálib rezsimhez hasonló berendezkedést akarnak megvalósítani Pakisztánban is. Nem elhanyagolható az az elvi-politikai probléma sem, miszerint az USA lényegében egy diktatúra barátságát kereste a közeledéssel, mely bizonyítottan támogatást nyújtott terrorista módszerekkel operáló szervezeteknek. A múltban és a jelenben egyaránt sok támadás érte az amerikai politika „kettős mércéjét”, mellyel saját érdekei szerint kategorizálja a világ országait. Eszerint a baráti diktatúra mintha nem is tűnne annyira diktatúrának. A kritika elvi szinten jogos. A gyakorlatban azonban világos, hogy az amerikai hatalmi politika nem tud lemondani erről a manőverezési térről, többek között Pakisztán esetében sem. Végül maga George Bush elnök tett gesztusokat az iszlámábádi kor-

<sup>5</sup> Elections, Democracy and Stability in Pakistan, International Crisis Group, *Asia Report* No 137, 2007. július 31., 4-5. o., [http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south\\_asia/137\\_elections\\_democracy\\_and\\_stability\\_in\\_pakistan.pdf](http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south_asia/137_elections_democracy_and_stability_in_pakistan.pdf), Letöltve: 2007. 11. 19.

<sup>6</sup> Ld.: Leon T. Hadar: Pakistan in America's War against Terrorism – Strategic Ally or Unreliable Client?, Cato Institute, *Policy Analysis* No. 436., 2002. május 8. <http://www.cato.org/pubs/pas/pa436.pdf>, Letöltve: 2007. 11. 19.

<sup>7</sup> Az ország valójában (eltekintve nem túl nagy nukleáris arzenáljától) a nagyhatalmi szerep semmilyen egyéb feltételét nem tudja garantálni. A megosztott és szegény Pakisztán, ideiglenes stratégiai felértékelődése és a tömegpusztító fegyverei okozta aggodalom ellenére a világpolitikában „kis országnak” számít.

<sup>8</sup> Forrás: The World Bank-Data & Statistics, South Asia, <http://devdata.worldbank.org/external/CPProfile.asp?PTYPE=CP&CCODE=PAK>, Letöltve: 2007. 11. 19.

mányzatnak, amikor nem sokkal szeptember 11. után nyíltan méltatta Musarraf államférfiúi képességeit és reformista szellemét.

A tábornok is kiállt a kapcsolatok szorosabbra fűzése mellett, és nem nehezítette meg a State Department dolgát. Az USA afganisztáni hadműveletei során számolhatott a pakisztáni légtér, összpontosítási körletek és titkosszolgálati információk felhasználásával. Pakisztán a tálibellenes „projekt” kulcsfontosságú támogatójává, a terrorizmus elleni háború frontországává lépett elő, és e szerepkörét máig megőrizte.

### **III. A 2007. évre kialakult belpolitikai légkör és a rendszer ellenfelei**

Az amerikai barátság komoly nyereséget hozott a Pakisztáni Iszlám Köztársaságnak. Mintegy 38 milliárd dollárra rúgó külső adósságát amerikai ráhatásra enyhítették a nagy nemzetközi pénzintézetek.<sup>9</sup> Emellett jelentős, napjainkig mintegy 10 milliárd dollár értékű segélyben is részesült (természetesen a korábban a nukleáris kísérletek miatt bevezetett szankciók feloldása mellett). E támogatás egy része védelmi célokra használható fel, így a hadseregnek és a biztonsági szerveknek is jut Washington pénzből. Az USA felvevőpiaca is megnyílt a pakisztáni termékek előtt,<sup>10</sup> 2006-ban a dél-ázsiai ország exportjának 21%-a jutott ide.<sup>11</sup> Az együttműködés jótékony következményei tehát nem maradtak el, de végül ez is kevésnek bizonyult Pakisztán pénzügyi gondjainak megszüntetéséhez. Az országot ma ismét nehéz gazdasági körülmények jellemzik. Legalább ennyire problematikusnak bizonyult, hogy Pervez Musarraf a várakozásoknak megfelelően rohamosan veszített támogatottságából a muszlim közösségek soraiban. A 2001. június 20-tól (látszólag a demokratikus-alkotmányos keretekhez visszatérve) az államfői széket elfoglaló tábornok külpolitikája mellett a hatalom centralizációjára tett intézkedéseivel és az állami intézményi működés neki tetsző (és alig titkolt) manipulálásával<sup>12</sup> is növelte ellenzékének táborát. A Musarraf-rendszer ellenfelei jellemzően háromféleképpen definiálhatják ellentétüket a kormányzattal. A legkézenfekvőbb ezek közül az etnikai alapú ellentét, mely főként a nem indoárja eredetű, afganisztáni kapcsolatokat ápoló, határmenti településterületen élő kisebbségi népelemek egyes csoportjait hatja át.<sup>13</sup> Pakisztán beludzsisztáni és pastuk (patánok) lakta vidékein gyakran üti fel a fejét az erőszak. Az afgán–pakisztáni határvidék rendkívül nehezen ellenőrizhető, gyakran szivárognak át rajta fegyveres csoportok Afganisztánból, és persze az illegális áruk (elsősorban természetesen fegyver és kábítószer) csempészésének is ez a fő terepe. E törzsi övezet ideális közeg a törvényen kívüliek számára. Mérvadó feltételezések szerint itt rendezkedett be az Al-Kaida is. Emellett persze a helyi pastu törzsek radikális fegyveres csoportjainak támadásai is állandó biztonsági kockázatot jelentenek Iszlámábád számára.

Az ellenzék másik igen fajsúlyos csoportja az iszlám vallási előírásokon alapuló politika, elsősorban az iszlám fundamentalizmus híveiből tevődik össze. Ezek a politikai irányzatok egyre erősebbek az országban, bár a társadalom nagyobbik része elutasítja törekvéseik erőszakos érvényre juttatását. 2007 júliusában a Lal Maszdzsid (Vörös Mecset) épületegyüttesét fundamentalista diákok csoportja szállta meg, iszlám törvénykezést és a tálib kormányzathoz hasonló politikai rendszert követelve. Némi huzavona után a pakisztáni biztonsági erők fegyverrel vetettek véget az incidensnek, melynek során (sokakkal egyetemben) életét vesztette a diákok szellemi vezetője, Abdul Rasid Gázi molla, a mecset egyik irányítója is. A történekről szóló tudósítások bejárták a világot, és noha Musarraf minden lehetőséget kihasználta, hogy bizonyítsa kormányzatának erejét és stabilitását, a nemzetközi közvélemény ízelítőt kapott a Pakisztán jövőjét beárnyékoló biztonsági dilemmák egyikéből. A mozgalom vérbe fojtása végletesen megrendítette a tábornok-elnök tekintélyét és belpolitikai pozícióit. Az incidens önmagában még nem feltétlenül lett volna ennyire megrázó hatású, de az államfő népszerűségvesztése az említett gazdasági problémák, valamint az Iftikar Csaudri főbíró elleni politikai hajsza<sup>14</sup>

<sup>9</sup> Itt elsősorban a Világbankot és az Ázsiai Fejlesztési bankot kell megemlíteni.

<sup>10</sup> Az amerikai–pakisztáni kereskedelmi kapcsolatok problematikájáról: Robert Looney: Problems in Using International Trade to Counter Terrorism: The Case of Pakistan, *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. XXVI., (No. 4.) 2003.

<sup>11</sup> Emellett Nagy-Britannia mintegy 5%-át vette fel a kivitelnek, így a két nyugati nagyhatalom több, mint egynegyedét fogadja a pakisztáni exportnak. Ennek tükrében világos, hogy a Nyugat jóindulata kulcskérdés lett az ország gazdasága számára. Forrás: CIA The World Factbook 2006, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html#Econ>, Letöltve: 2007. 11. 19.

<sup>12</sup> Gondoljunk csak például az elnöki hatalom fokozatos és önkényes szélesítésére, vagy a Legfelsőbb Bíróság presszionálására. Ld: Elections, Democracy and Stability in Pakistan.

<sup>13</sup> A pakisztáni társadalom nagy többségét kitevő szindhi és pandzsábi lakosság antropológiai jellegzetességeit, nyelvi és anyagi kultúráját és megélt történelmét tekintve lényegében az indiai lakossággal azonos, az önálló identitáselemek túlnyomórészt az iszlám valláshoz köthetők.

<sup>14</sup> Csaudri a Legfelsőbb Bíróság elnökeként az ország egyik közjogi méltóságának számított. Az államfővel egyre ellenségebb viszonyt fenntartó főbíró Musarraf megkísérelte eltávolítani, de a közvélemény nyomására kénytelen volt ideiglenesen elállni tervétől. Csaudri végül november elején kényszerült távozásra a rendkívüli állapot kihirdetése után.

miatt már év eleje óta egyre nagyobb mértékű volt. A Vörös Mecset ostromának következményei ilyen közegben hatványozottan jelentkeztek. A társadalmi béke lényegében azóta nem állt helyre.

Őszre Musarraff elnöki megbízatásának alkotmányban rögzített öt éves időtartama a végéhez közeledett. Ezt, valamint a közhangulatot érzékelve a korábban perifériára szorított ellenzéki erők is felújították tevékenységüket. Ezek jelentik tehát a harmadik kategóriát. E pártok közül két jelentős, mérsekelt erő emelkedett ki. Az önkéntes száműzetésből ősszel hazatért Benazir Bhutto vezette Pakisztáni Néppárt, és a Navaz Sarif vezette Pakisztáni Muszlim Liga egyaránt a rendszer demokratikus alternatívájaként tűnik fel. A két pártvezető mindegyike állt már a kormány élén, s mint ilyenek bizonyított politikusnak számítanak. Ők egy esetleges demokratikus átmenet szószólói, azonban megegyezési lehetőségeiket szűkíti, hogy napjainkban mindketten elzárkóznak a tábornokkal való érdemi együttműködéstől. Az említett ellenzéki csoportok között persze többnyire egyáltalán nincs „spanyolfal”. Tipizálásuk a tevékenységük és motivációik értelmezését segíti elő, megállapodásuk egymással és a hadsereggel elkerülhetetlennek tűnik a jövőben, amennyiben a belső nyugalmat biztosítani kívánják.

#### IV. A jelenlegi belső konfliktusról

Az idei őszi belpolitikai szempontból legnagyobb érdeklődéssel várt eseménye az elnökválasztás volt. Pervez Musarraff a várakozásoknak megfelelően újra jelöltette magát Pakisztán államfőjének, politikai pályájára azonban egy komoly alkotmányossági vita árnyéka vetül, mely az ellenzék számára is támadási felületet nyújt vele szemben. E dilemma lényege, hogy az elnök vezérkari főnöki pozícióját is meg kívánja őrizni államfői széke mellett, melyet jogi szempontból sokan erősen kifogásolhatónak érznek. Musarraff elviekben nyitottnak mutatkozott arra, hogy megváljon katonai beosztásától. Egyre többen kezdték emlegetni Asfak Pervez Kiani tábornokot<sup>15</sup> lehetséges utódjaként a vezérkar élén. Az államfő azonban újabb elnöki ciklusának biztosítását és elismerését szabta meg a változás feltételként. Musarraff tehát (politikustól érthető módon) biztosítani kívánta közéleti túlélését, és nem akart módot adni ellenfeleinek arra, hogy háttérbe szorítsák.

A Pakisztáni Iszlám Köztársaság államfőjét az ország alkotmányának 41. paragrafusa<sup>16</sup> értelmében az elektori kollégium választja, melyet a Madzslisz-i-Súra (a Parlament) két kamarájának (Nemzetgyűlés és Szenátus) és a négy szövetségi tartomány tartományi gyűléseinek tagjai alkotnak. Az elnök tehát nem közvetlenül a néptől szerzi mandátumát, ami mindig diszkrét teret enged a politikai erők egymás közti alkujának. A 2007. október 6-án lezajlott elnökválasztást is egy ilyen alkú előzte meg. Musarraff és Benazir Bhutto megállapodtak<sup>17</sup> arról, hogy a Pakisztáni Néppárt képviselői tartózkodni fognak a szavazás során. Ennek köszönhetően az elnök hivatalában maradhatott, viszonzásképpen október elején rendeletileg szüntette meg az 1988 és 1999 közötti időszak politikusai ellen indított korrupciós eljárásokat. A politikusnő, aki annak idején szintén korrupciós vádak hatására kényszerült önkéntes száműzetésbe, október közepén ennek köszönhetően térhetett vissza hazájába. A tábornok tehát lényegében teljesítette a megállapodás rá eső részét, pozícióját azonban továbbra is komoly veszély fenyegeti. Minthogy a katonai és polgári hivatala közötti összeférhetlenség ügyét nem sikerült nyugvópontra juttatni, a pakisztáni alkotmánybíróság szerepét is betöltő Legfelsőbb Bíróság az elnökválasztást követően, november 12-én kívánt dönteni arról, hogy Musarraff indulása egyáltalán érvényes volt-e. Eszerint az elnököt az a veszély fenyegette, hogy utólag megfosztják hivatalától, ami egyet jelentene politikai kisémmizésével egy olyan szituációban, mikor legfőbb riválisa már az országban van, és szervezi tömegbázisát. Ezt Musarraff mindenképpen megelőzné, már csak azért is, mert a kialakult helyzet nem felel meg a Bhuttoval kötött megállapodása szellemének. A rendkívüli állapot világszerte ismertté vált november 3-i kihirdetése, az Alkotmány felfüggesztése és a Legfelsőbb Bíróság elnökének<sup>18</sup> elmozdítása ennek értelmében történt. A fejlemények magukban hordozták Bhutto tevékenységének korlátozását is, melyet a politikusnő arra használ fel, hogy gyengítse a tábornok rendszerének nemzetközi tekintélyét, és szítsa a belső elégedetlenséget azzal szemben. A hölgy ezzel kockázatos játékba kezdett. Ha sikerül Musarraffot meghátrálásra kényszerítenie, egy csapásra kiereszokolhatja a „rendszeráltást”, ha azonban a hadsereg ragaszkodik az emberéhez, a diktatúra elviekben akár agresszívabb módszerekhez is folyamodhat. Emellett amennyiben a küzdelem

<sup>15</sup> Róla ld.: The rise of Pakistans's „quiet man”, *BBC News*, 2007. október 2. [http://news.bbc.co.uk/2/hi/south\\_asia/7024719.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7024719.stm), Letöltve: 2007. 11. 19.

<sup>16</sup> The Constitution of the Islamic Republic of Pakistan, National Reconstruction Bureau, Government of Pakistan, [http://www.nrb.gov.pk/constitutional\\_and\\_legal/constitution/part3.ch1.html](http://www.nrb.gov.pk/constitutional_and_legal/constitution/part3.ch1.html), Letöltve: 2007. 11. 19.

<sup>17</sup> Az államfő és a volt miniszterelnök személyes találkozójára július 27-én Abu Dhabiban került sor.

<sup>18</sup> A már említett Csaudri. Őt és néhány vonakodó kollégáját az elnökhöz hű bírakkal cserélték fel. Az intézkedés látványos tiltakozó akciókat váltott ki a pakisztáni jogásztársadalom soraiban.

túlságosan is elmélyül, az magában hordozhatja az ország külső és belső biztonságának végletes megrendülését egy amúgy is kritikus térségben. Egy ilyen szituáció pedig szintén a vezérkar érveit erősítheti, és elbizonytalaníthatja a demokratikus átmenet külső híveit. A helyzet kulcsának tehát sok szempontból a fegyveres erők tekinthetők. Ma már szinte csak a katonák jelentik a tábornok igazán szilárd támogatóit. A hadsereggel való kiegyezés amúgy is a politikai és társadalmi stabilitás egyik feltétele, ezért az ellenzék általában óvatosan is bánik vele. Bhutto felszólítása, miszerint Musarraf mondjon le katonai beosztásáról, és civilként méretesse meg magát újból elnöklőként, tulajdonképpen kísérlet a tábornok leválasztására saját „hátszágáról”. Ezt az elnök érthetően vonakodik biztosítékok nélkül megtenni, hiszen az egyet jelentene politikai öngyilkosságával. Alapvető kérdés tehát, hogy a rendkívüli állapot közepette milyen megállapodás születhet a fő erőtegyezők bevonása mellett. Mivel láthatóan egyik fél sem készül meghátrálásra, a konfliktus oldódása addig nemigen képzelhető el. Még akkor sem, ha ezt a megegyezést a Bhutto hazatérése óta folyamatosan zajló, indulatos politikai kampány nem is könnyíti meg.<sup>19</sup> A sokat hivatkozott, 2008. év elején esedékes parlamenti választások közeledtével ez különösen fontosá válik, különben az ország kormányzása tartósan ellehetetlenülhet. November 22-én a megváltoztatott összetételű Legfelsőbb Bíróság az utolsó olyan beadványt is elutasította, amely az elnökválasztás törvényességét vitatta. Ezzel lényegében elismerte a tábornok második államfői ciklusának legitimitását, és megnyitotta az utat az elnöki hivatal „civilizáció” előtt. Musarraf ezek után anélkül zárhatja le katonai pályafutását és akaszthatja szögre uniformisát, hogy tartania kellene befolyásának elvesztésétől és a megszégyenüléstől.<sup>20</sup> Ez jelen pillanatban kétségkívül a helyzet rendeződésének irányába mutató fejlemény.

Fontos még megemlékeznünk néhány mondatban az Egyesült Államok hozzáállásáról az alkotmányos válsággal kapcsolatban. Az USA láthatóan felemás érzésekkel szemléli a fejleményeket. A vezető politikusok megnyilvánulásaikban békítő szándékkal többnyire a megegyezésre, a demokratikus értékekhez való visszatérésre intenek. Az Egyesült Államok, amely a demokrácia terjesztőjeként lép fel a világ számos pontján (többek között éppen az érintett térségben) nem is mondhat egyebet. Ugyanakkor az is rendre hangot kap, hogy Pakisztán fontos szövetséges, és Musarraf alapvetően eddig hűnek mutatkozott ehhez a viszonyhoz.<sup>21</sup> Washingtonban tisztában vannak a dél-ázsiai ország biztonsági helyzetével, és ezt a problémakört Amerika is elsődleges fontosságúnak ismeri el. Nem véletlen, hogy Musarraf is biztonsági okokkal magyarázta a rendkívüli állapot bevezetését. A legfontosabb szempont, hogy Pakisztán továbbra is a terrorellenes koalíció soraiban maradjon, különben az afganisztáni rendezés amúgy is sok kérdőjelet felvonultató sorsa is bizonytalanná válik. A mérsékelt ellenzék pártjai alapvetően olyan politikai elveket vallanak, melyek az USA számára is elfogadhatóak, érdemes azonban felidézni, hogy annak idején éppen Benazir Bhutto volt az, aki elismerést és anyagi segítséget adott a tálib kormánynak. Washington másik nagy félelme, az iszlám fundamentalizmus térnyerése az esetleges demokratikus átmenet dacára is problémának bizonyul. A muszlim klérus továbbra is a társadalom egyik fő szervezője, szinte megkerülhetetlen ereje marad. A pakisztáni demokratikus kormányzat nem hagyhatja majd figyelmen kívül a szempontjait, így a helyi politikának mindig is lesz egyfajta „muszlim színelete”, melyre a radikális eszmék terjedése erősen rányomhatja bélyegét. Bízató felismerés ugyanakkor, hogy az ország rá van szorulva a nyugati gazdasági segítségre, így együttműködése az autoriter rezsimek esetleges felszámolása után is biztosíthatónak tűnik.

<sup>19</sup> November 25-én az ellenzék másik vezéralakja, Navaz Sarif is visszatért hazájába.

<sup>20</sup> Musarraf elnök a várakozásoknak megfelelően november 28-ával lemondott a vezérkar élén betöltött posztjáról.

<sup>21</sup> Az amerikai felelősségről lásd: Pakistan: Emergency Rule or Return to Democracy?, *Crisis Group Alert*, 2007. június 6., 2. o., International Crisis Group, [http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south\\_asia/crisis\\_alert\\_pakistan\\_emergency\\_rule\\_or\\_return\\_to\\_democracy\\_6v07.pdf](http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/south_asia/crisis_alert_pakistan_emergency_rule_or_return_to_democracy_6v07.pdf), Letöltve: 2007. 11. 19.